
Spis treści

Od autora	6
1 Uwagi wstępne	8
2 Dzieci Wenus – Dzieci Marsa	15
2.1 W średniowiecznym ogrodzie Wenus	15
2.2 Oblężenie Malborka i Dzieci planet	19
3 W wigilię renesansu. Bogowie planetarni w kościele	28
4 U źródeł ideowych gdańskiej res publiki. Antyczne lektury gdańszczan w czasach renesansu	36
5 Gdańskie czytanie Liwiusza i Owidiusza. Obrazy Mistrza Georga na tle programu ikonograficznego Dworu Artusa w XVI wieku	45
5.1 Śmierć Lukrecji	47
5.2 Ofiara Marka Kurcjusza	55
5.3 Stracenie Mecjusza Fufecjusza	60
5.4 Diana i Akteon	62
5.5 Synowie Hajmona na Bajardzie Święty Rajnold jako Nowy Herkules – tyranobójca	66
5.6 Dziewięciu Dobrych Bohaterów i viri illustres	71
5.7 Exempla, personifikacje cnót i temperamentów oraz bogowie planetarni w Dworze Artusa	77
5.8 Między ornamentalną modą a retoryką. Renesansowe ramy rundeli	81
5.9 Podsumowanie	84
6 Antyczne exempla iustitiae w Dworze Artusa	95
6.1 Cykl exempli sądowych z roku 1568	97

6.1.1	Sprawiedliwość Zeleukosa z Locri	98
6.1.2	Sąd Kambyzesa	100
6.1.3	Ukaranie Licyniusza Krassusa	101
6.2	Cykl alegoryczny Antona Möllera	103
6.2.1	Kalumnia Apellesa	104
6.2.2	Alegoria warunków sądu sprawiedliwego	105
6.3	Antyczne exempla iustitiae z serii siedemnastowiecznych gobelinów	106
7	Orfeusz Hansa Vredemana de Vries i neoplatoński ideał civitas	109
7.1	Divina concordia urbis. Obraz idealnego miasta i jego społeczności	111
7.2	Orpheus alter Christus wśród rajszych zwierząt	115
7.3	Naturalia–artificialia. Jelenie w Dworze Artusa	120
7.4	Orpheus musicus	124
7.5	Orfeusz – Dawid	125
8	Gdańsk – Nowa Jerozolima – Nowy Rzym. Treści republikańsko-neostoickie w sztuce protestanckiego miasta	127
8.1	Paradoksy Gdańska jako res publiki	127
8.2	Ideowe inspiracje sztuki Gdańska w czasach politycznej dominacji kalwinów	139
8.2.1	Księgozbiory gdańszczan u schyłku wieku XVI i w XVII stuleciu	140
8.2.2	Jan Kalwin i Institutio Christianae religionis	143
8.2.3	Johannes Althusius Respublica Hebraeorum a kalwiński model federacyjny	146
8.2.4	Justus Lipsjusz i neostoickie cnoty obywatelskie	148
8.2.5	Bartholomäus Keckermann Polityczny arystotelianizm w Gdańsku	151
8.3	Gdańsk Nowym Rzymem?	152
8.3.1	Zakres zatosowania paraleli. Ikonografia rzymskich motywów architektonicznych jako symptom w sztuce Gdańska	152
8.3.2	Rzym – Nowy Babilon	156
8.3.3	Motyw obelisku w sztuce Gdańska	162
8.3.4	Gdańsk wobec mitu Wenecji Ideowe i artystyczne związki Gdańska i Serenissimy	167
8.4	Program dekoracji Sali Czerwonej Ratusza Głównego Miasta wobec tradycji antycznej	173
8.4.1	Dekoracja kamieniarska i snycerska z lat 1594–1608 Harmonia kosmosu jako wzór dla idealnej struktury społecznej	176
8.4.2	U źródeł przymierza Exempla biblijne jako legitymizacja projektu teokratycznej res publiki kalwińskiej	182
8.4.3	Exempla starożytne – stoickie modele postępowania res publiki wobec regnum	184

8.4.4 Świat natury a egzystencja miasta	190
8.4.5 Wywyższenie Gdańska jako eschatologicznej Nowej Jerozolimy	191
8.4.6 Alegorie cnót obywatelskich i exempla dobrych rządów w pozostałych wnętrzach Ratusza Głównego Miasta	201
8.5 Zachęty Minerwy, pokusy Junony i napomnienia Salomona. Kalwińska etyka pracy w obrazach z plafonu Izaaka van den Blocke w Germanisches Nationalmuseum w Norymberdze	207
8.6 Via regia – via triumphalis. Tematyka antyczna w dekoracjach fasad gdańskich bram, budowli publicznych i domów	213
8.6.1 Programy alegoryczne bram gdańskich	214
8.6.1.1 Brama Wyżynna	216
8.6.1.2 Brama Długouliczna – Civitas Gedanea Porta Lapidea – Brama Nowej Jerozolimy – Nowego Rzymu	219
8.6.1.3 Brama Zielona	228
8.6.1.4 Brama Żuławska i Świętego Jakuba	231
8.6.2 W poszukiwaniu ideowej genealogii res publiki gdańskiej. Tematyka antyczna w dekoracjach fasad gdańskich domów i budowli publicznych	232
8.6.2.1 Pod pieczę Minerwy. Antyk w dekoracji Wielkiej Zbrojowni	232
8.6.2.2 Domus Aurea Speymana i Dwór Artusa. Exempla virtutis. Rola Plutarcha i Waleriusza Maksymusa	237
8.6.2.2.1 Bohaterowie antyczni	241
8.6.2.2.2 Bohaterowie biblijni, średniowieczni i nowożytni	249
8.6.2.2.3 Virtus factiva magnorum. Domus Aurea a model pałacu książęcego	250
8.6.2.2.4 Fasada Dworu Artusa	253
8.6.2.3 Exempla cesarzy rzymskich	259
8.6.2.4 Tematyka mitologiczna i alegoryczna	265
8.6.2.5 Tematyka antyczna i alegoryczna w dekoracji przedproży domów gdańskich	267
8.6.2.6 Antiquiteyte Italiaense maniere. Antykizacja a italianizacja, imitacja a kreacja w nowożytnej architekturze Gdańska	270
8.7 Między storią a alegorią – trionfi w sztuce Gdańska XVI–XVII wieku	276
8.7.1 Geneza przedstawień triumfów w sztuce	276
8.7.2 Triumfy historyczne jako alegorie	278
8.7.3 Triumfy religijne	283
8.7.4 Triumfy jako świeckie alegorie moralne	285
8.7.5 Mit i antykizacja w artystycznych oprawach królewskich intrat i fajerwerków	288
9 Alegorie gdańskiej prosperity. Mitologiczny obraz morza i płodności ziemi w sztuce Gdańska	307
9.1 Fontanna Neptuna	309
9.1.1 Historia. Osoba twórcy	309

9.1.2	Źródła artystyczne i ikonograficzne	312
9.1.3	„On słowy lud owłada, ucisza pierś w szale”. Wymowa ideowa Neptuna	321
9.2	Neptun w alegorycznych obrazach miasta	323
9.3	Neptun i igraszki bóstw morskich	327
9.4	Alegorie czterech żywiołów, czterech pór roku i obfitości	329
10	Gdańskie obrazy Fortuny	337
10.1	Duce virtute, comite Fortuna. Fortuna a cnoty	337
10.2	Gdańskie Circulus vicissitudinis rerum humanorum	340
11	Adieu mes Amis, Adieu ma Patrie. Agonia res publici w zachodzącym blasku XVIII wieku	346
12	Uwagi końcowe	351
12.1	Fenomen miasta i jego sztuki	351
12.2	Civitas terena – civitas divina	359
12.3	Śmierć mitu – narodziny mitu	362
12.4	Któż poniesie dziś Miasto w sobie?	366
Bibliografia		369
Teksty źródłowe (wybór)		369
Opracowania		371
Indeks osób, postaci mitologicznych i biblijnych		395
Spis ilustracji		407
Źródła ilustracji		415